

Երկրորդ մրցանակին արժանի եղան

Յակոբ Եօնուզեան
Պօղոս Ղամալիկեան :

Իրեք պատանիք ալ դեռ ասկէ իրեք ամիս առաջ վարժարանը մտած էին . բայց ժամանակին կարճութեւն չայելով՝ մէկմէկէ աւելի բաւական ջանք ըրած երեցան թէ ուսման և թէ բարի վարուց կողմանէ . ուստի արժանի եղան գովեստի ու մէյմէկ պարգևի . և ասոնք են .

Ա . Սկրտիչ Լիւրեղեան
Բ . Պօղոս Օաղճեան
Գ . Սկրտիչ Պալեան :

Հանդիսին համար եկած էին մեր վարդապետները, Վարժարանի և Երկրորդ մրցանակի ուսանողք, արտաքին վարժապետները և բարեկամք : Հանդէսը սկսաւ սովորական հոգեւոր աղօթքներով . ետքը պատմական և բարոյական ուսմանց դասատուն սրտաշարժ ճառ մը խօսեցաւ ճշմարիտ հայրենասիրութեան վրայ, ցուցնելով որ ճշմարիտ հայրենասէրը պիտի ըլլայ արդար, արի, իրաւապէս օգտակար ու բարեպաշտ, և թէ առանց աս յատկութիւններուն հայրենասիրութիւնը սոսկ անուն մըն է որ աւելի ամօթ կը բերէ անով պարծեցողին՝ քան թէ փառք : Իսկ պարգևաբաշխութենէն ետեւ հանդեսին նախագահը, որ էր Ս . Հ . Սկրտիչ Լեւոնակալ վարդապետը Լեւոնեան, համառօտ ու ազգու խրատ մը խօսեցաւ աշակերտաց, քաջալերելով զիրենք ու յորդորելով յառաքինութիւն և յունամասիրութիւն :

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Երկրորդ մրցանակին արժանի եղան

Լեւոնակալ վարդապետը հին շէնքերուն մէջ խիստ քիչ բան կայ՝ որ Երկրորդ մրցանակի բուրգերուն չափ հետաքրքրական ու զարմանալի ըլլայ . անանկ որ անոնց թէ դրսի փառաւոր տեսքը, թէ ներսի յատկութիւնները և թէ այսչափ տարիներէ՝ ի վեր դիմանալը տեսնելով մարդ կը սոսկայ, ու հազարաւոր տարիներն որ անցեր գնացեր են՝ բուրգերուն վրայ նայելով՝ մէկէն միտքը կուգան . ուստի հին ատենէն ի վեր աշխարհքիս հըրաշալեաց կարգը սեպուեր են : Եսոնց շինուելէն ետքը որչափ ժողովուրդներ եկեր ու գնացեր են . որչափ թագաւորներ եկեր տիրեր են Երկրորդ մրցանակի, ու հետ զհետէ գրեթէ ամէն քաղաքները կործաներ են, բայց աս բուրգերուն բան մը չեն կրցած ընել :

Երկրորդ մրցանակի բուրգերը շատ հեռու չեն հին Սեմիիս քաղաքին աւերակներէն, որ Ղազարէն վեր Երկրորդ աւերակներէն կողմը կ'իյնան : Եսոնց տաճկերէն Քրիստոսի դէպքէն ալ կ'ըսեն իբր թէ Փարաւոնի լեռներ . որովհետեւ Երկրորդ մրցանակի թագաւորներուն սովորական անունը կամ մականունը Փարաւոն էր . իսկ յունարէն բուրգը քրիստոս կ'ըսուի, որ հրաշք կամ հրաշք կը մեկնուի, ու աս շէնքերուն ձեւէն առնուած է :

Հին ատենի ազգերէն շատը բուրգեր շինած են այլեայլ ձևերով ու մեծութեամբ, բայց Երկրորդ մրցանակի բուրգերը ամենէն փառաւոր ու ամենէն հին են : Եսոնց մէջ ամենէն մեծին խաւրիսը ամէն մէկ կողմէն 716 ոտք երկայնութիւն ունի, ու 422 ոտք ուղղահայեաց բարձրութիւն : Հաշիւ մը ըրեր են որ աս բուրգիս քարերով (դնելով թէ մէջը պարապ չէ) վեց ոտք բարձրութեամբ ու բանի սը ոտք

Լստիւնքի Բարձրեցը :

լայնութեամբ պարիսպ մը կրնայ շինուիլ՝ որ բոլոր Սպանիայի չորս կողմը պատէ : Շատ քննութիւններ եղած են աս բուրգերուն վրայ, շատ ալ վէճեր եղած են թէ արդեօք ի՞նչ բանի համար շինուած են եղեր : Երոգոտոս, Վիոգորոս, Պլինիոս և ուրիշ հին պատմիչներն ալ կ'երևնայ որ աս կարծիքիս վրայ են թէ բուրգերը Եգիպտոսի թագաւորներուն համար պատրաստուած գերեզմաններ են : Երբ ճանապարհորդներն ու աշխարհագիրներն ալ շատ քննութիւններէն ետքը աս բանս հաստատեցին . վասն զի բուրգերուն մէջ մեռելի շիրիմ կամ գերեզման ալ գտան : Բայց աս տարի նոր ճամբորդ մը կը հաստատէ թէ աս բուրգերը գերեզման չեն, հապա Եգիպտացւոց իմաստութեամբը կանգնուած մէյմէկ ահագին ու յաւիտենական թումբեր են, որ ան կողմերուն սաստիկ հովերուն դէմ կը կենան, ու չեն թողուր որ Վեղոս գետին քովի բարեբեր դաշտերը անապատին աւազներովը լեցուին :

Որ բուրգերուն մէջ որ կըցեր են ճամբորդները մտնել՝ զանազան սենեակներ ու ճամբաներ գտեր են՝ կակուղ քարերով շինած . բուրգերէն մէկուն գլխաւոր սենեակն ալ կրանի թքարէ է եղեր ամբողջ . ան սենեկին մէջ գերեզման մը գտեր են որ անշուշտ մէջը ատենով մոմիա կայ եղեր կ'ըսեն : Բուրգերուն մէջը մըտնելու ճամբաները դրսէն այնպէս գոցուած են որ ամենեւին չեն ճանչցուիր . ներսն ալ ճամբաներուն քովերը ջրհորներ ու փոսեր կան : Երևնայ թէ աս բուրգերէն ոմանք ատենով դրսէն կարծր քարերով պատած են եղեր, ու վրանին եգիպտական նշանագիրներ կան եղեր, բայց հիմա անոնց հետքն ալ չերևնար . անոր համար որ ատեն շինուած ըլլալն որոշ չգիտցուիր . աս յայտնի է որ շատ հին շէնքեր են :

Թագաւորացնմանիլ ուզելով մասնաւոր մարդիկ ալ իրենց համար բուր

գեր շինած են, բայց շարժական . բարձրութիւննին ընդհանրապէս 15 թաչափէն ինչուան 30 թաչափ . ասոնցմէ ոմանց վրայ արձան դնելու տեղ կայ, ոմանց վրայ ալ չկայ, բայց ամենուն վրայ ալ թաղման հանդէսներ փորագրուած են . արձանագրութիւններ ալ կան որ մեռնողին անունն ու արհեստը կը յայտնեն, ու անոր մոմիային քովը դրուած կը գտնուին : Եսանկ պզտի բուրգեր Եւրոպայի զանազան թանգարաններուն մէջ պահուած կան, ու գրեթէ ամէն ալ Սեմիիտի քովերէն գտնուած են :

Սարման անունով գաղղիացի զօրավարը (որ Բակուզայի դուքս ալ կ'ըսուի) ասանկ կը ստորագրէ բուրգերուն տեսքը . Վեղոս գետին մէջէն դէպ'ի վեր երթալով՝ քանի որ Վահիրէի մօտենաս, բուրգերը այնչափ մեծ կ'երևնան . իսկ Վահիրէէն մէյմէկ լեռներու պէս կը տեսնուին, ու կը զարմանաս թէ մարդս ի՞նչպէս կըրցեր է շինել ասանկ կանոնաւոր լեռներ : Ես բանը անցեր էր մեր մտքէն նաև երեսունութ տարի առաջ, երբ որ պատերազմի համար աս տեղուանքէն անցանք, ու Վափուլէոն կ'ըսէր թէ՝ « Ո՛վ զօրականք, աս բուրգերուն ծայրը քառասուն դար կեցած՝ ձեզի կընային » :

Վանի որ բուրգերուն մօտենաս, կարծես թէ կը ցածնան ու կը պզտիկնան . բայց երբոր քովերնին երթաս ու վեր նայիս, չորս կողմը պտտիս ու տարածութիւնը չափես, կը տեսնես որ Եւրոպայի խիստ բարձր շէնքերն ալ ասոնց առջևը ցած բաներ են : Բուրգերուն հիմը ժայռի մը վրայ դրուած է . իսկ շէնքին քարերը կէս մը նոյն տեղէն առնուած են, կէս մըն ալ Վփրիկէի լեռներէն . դրսի ու ներսի կարծր քարերն ալ Սուգատտէմ ըսուած լեռնէն բերուած են . աս բանս արձանագրութենէ մըն ալ յայտնի է, որ Եգիպտացւոց սրբադրոշմ ըսուած նշանագիրներովը գրուած է, ու Շամիուլիոն հնագէ-

տը կրցաւ կարգաւ :

Վարերը խոշոր են ու կանոնաւոր կերպով կտրած . երկու իրեք ոտք հաստութիւն ունին ու չորս ոտք երկայնութիւն . իրենց շարքն ալ այնպէս է որ աստիճան աստիճան կը ձևացնեն , որով վեր վար ելլեն ու իջնալը դիւրին է : Երկու ամենեւին կիրով կամ երկրթէ քանկերով իրարու հետ կպած չեն , հապա իրենց կրտրուածքը անանկ վարպետ է որ մէկմէկու հետ բոլորովին միացած են : Եւթ բուրգին խարիսխը աւազին մէջ թաղուած է վաթսուն ոտք խոր , իսկ վրայի գագաթը քառակուսի է , ու բոլոր վրան ճամբորդներու անուններ գրած : Բուրգին մէջը մտնելու համար նեղ ու մութ ճամբայ մը կայ , որ առաջ վար կ'իջնայ , ետքը դէպ 'ի վեր կ'երթայ : Եւթ դժուարութեան ճամբէն վեր ելլելէ ետեւ սենեակ մը կը հասնիս որ բուրգին կեդրոնը կ'իյնայ , երկայնութիւնը 32 ոտք ու լայնութիւնը 16 . բոլոր ներսի դին մաքուր սև կրանիթ քարով պատած : Եւթն ալ նոյնպէս սև կրանիթէ գեղեցիկ գերեզման մը կայ , բայց պարապ . վասն զի կ'ըսեն թէ հին ատենը Պարսիկները , Յոյնք ու Հռոմայեցիք աս բուրգին մէջ մտեր են . ուստի անշուշտ Եգիպտացիք իրենց մեռելը պղծել չտալու համար վերուցեր են անկէ : Վիտելու բան մըն ալ աս է որ բուրգին մէջ մէկ ոտք ու կէս երկայնութեամբ երկու հատ ճամբայ կայ , որ ան գերեզմանին քովը կը հանեն . ասոնցմէ մէկը դէպ 'ի վեր կ'երթայ , մէկալը դէպ 'ի վար . ասոր մէջ իննսունուեօթը ոտք երկայնութեւ չուան ձգեր են ու ծայրը գետին չէ հասած . շատ հաւանական է որ հին ատենը աս ճամբաներուն ծայրը ինչուան դրսի երեսը կը հասնի եղեր . բայց թէ ինչ վախճանի համար շինուած են աս նեղ ճամբաները՝ ամենեւին յայտնի չէ . ասոնցմէ զատ մէկ փոս մըն ալ կայ որ ինչուան՝ Եղոս Կետը կը հասնի :

Երկրորդ բուրգն ալ գրեթէ աւելին մեծութեւն կ'երևնայ . միայն ասոր քարերը այնչափ գեղեցիկ չեն , աւելի պզտիկ են , ու շարքերին այնչափ աղուոր չէ : Եւ շէնքերուն վրայ եղած աւերմունքները այնչափ իրենց հնութենէն չէ , որչափ մարդկանց տուած փաստներէն . բայց որովհետեւ աս բուրգերուն ամենուն ալ արեւմտեան հարաւային ու հիւսիսային արեւելեան կողմը եղած անկիւնները քանդուած են , կ'երևնայ թէ ասոր պատճառը հովերն են : Եւ երկրորդ բուրգը Պեցոնի անունով հռչակաւոր իտալացին բացաւ . ասոր մէջէն ալ շատ աշխատանքով կը մտցուի գերեզմանական սենեակ մը . գերեզմանին խուփը կոտրած է , ու մէջի ոսկորները եզան ոսկոր կարծուեր են . կրնայ լլալ որ Եգիպտացուց պաշտած Եպիս կոփն ալ իրենց թագաւորներուն պէս բուրգի մէջ կը թաղուի եղեր : Պեցոնին աս բուրգին վրայ Երաբացուց լեզուով արձանագրութիւն մ'ալ գտեր է , ու անկէ իմացեր է որ խալիֆայից ատենն ալ աս բուրգը բացուած է եղեր :

Երրորդ բուրգը շատ պզտիկ է , բայց քարերը առջի բուրգին քարերուն պէս աղուոր են . միայն թէ ատենով վրան պատած քարերը կարմիր կրանիթ են եղեր , ինչպէս որ քովերն ընկած կտորներէն կ'երևնայ : Երկրորդ բուրգին քովերը հարիւրի չափ պզտի բուրգեր ալ կան , որոնցմէ ոմանք ինչուան հիմա ամբողջ մնացած են , ոմանք ալ աւերուած :

Յունաց հին պատմիչներուն խօսքին նայելով , մեծ բուրգը շինելու համար երեսուն հազար հոգի իրեք աւիս աշխատեր են , իրեք ամիսէն ալ ուրիշ երեսուն հազար հոգի . ասանկով տասը տարի քշեր է՝ միայն քարերը կտրելը , քսան տարի ալ անոնք իրարու վրայ շարելը : Եւսեն թէ աս բուրգին վրայ ատենով եգիպտական նշանագիրներով գրուած է եղեր միայն գործաւորներուն տրուած սոխին , սրիւ

տորին , պրասին , բակլային և ուրիշ
հնտեղէններուն գինը , որ 1600 տա-
ղանդ է եղեր որ 14,400,000 դահե-
կան կ'ընէ :

Ընդդէմ ալ հաշիւ մը ըրեր են՝ որ
մեծ բուրգը շինելու համար պէտք է
որ քսան տարի 100,000 մարդ աշխա-
տի . բայց թէ որ շոգեշարժ մեքենայ
գործածելով 36,000 մարդ աշխատին ,
քանի մը օրուան մէջ քարերը կտրե-
լէն ետեւ՝ տասնըութ ժամուան մէջ
կրնան լմնցընել կ'ըսեն : Կ'արժէ որ
աս հաշակաւոր շէնքերուն ստորա-
գրութիւնը Տըլիլ բանաստեղծին աս
գեղեցիկ խօսքերովը լմնցընենք .

Ո՛վ վէհ արձանք Նեղոսի , չքքեղ տաճարք տըրա-
մուծեան ,

Զիարդ 'ի ձեր գագաթունս յառեալ պարծին աչք
մարդկան :

Զերոյց գոռոց ճակատուց լերինք ցածնուն առաջի ,
Ստուերքդ անձուռնիք երկայնին 'ի բացարձակ 'ի
դաշտի .

Այլ մահացու մարդ տըկար զձեր պատրաստեաց
ըզծընունդ ,

Նոյն ետ կենցաղ ձեզ անվերջ , զանմահութիւն
անկապուտ :

Քանիցս 'ի լայն ձեր յոտին՝ նըստեալ 'ի խոր լըռու-
թեան ,

Զայն արձակեմ շուրջ ըզձեզք առ շեղջաշեղջն այն
խուժան

Աղագաց ու ազանց խուռներամ և դիւցազանց քա-
ջայաղծ ,

Զորս ուխք տարան վարեցին 'ի վիհ գարուց յորձն
եռանդ .

Արքայք և պերճ բըռնակաք , ամիրապետք և սու-
րան :

Տոհմք և սերունդք յոգնաթիւ , քաղաքանին և ա-
ւանք .

Անուանք երբեմն ահագինք՝ ցընորք են այժմ ու-
րուական .

Դուք և դարուց կայք դիւանք , և արքայից գե-
րեզման .

Դուք գիտութեան գանձարանք , կրօնից և հին
բարբառոյ ,

Ի հիացումն յառեղծուած , 'ի խրատ բարեաց ի-
մասունոյ :

Ընկալ արդ զայս իմ նըւէր , ո՛վ որ 'ի դաստ քո
հըզօր

Ի վէժ նոցին հաստաբետս՝ քան ըզպըղինձ կար-
ծրակուռ

Քանդակեցեր զիմ ըզտաղս : Անցէք չըջանք ան-
համար .

Ծընունդք աղագաց և իշխանք , անցէք անցէք ստուե-
րաբար .

Պարիսպս է իմ մըրցանակ . և յաղթական արկածին ,
Ասեմ և ես անվեհեր . « Կեցցեն իմ տաղք , մի
մեռցին » :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԶՈՒՅՐՃԱԼԻ ԴԻՊՈՒՅՆՆԵՐ

Սխառագիտութիւններ :

ՍԻԱՄԻՏ մարդուն մէկը տեսնե-
լով որ մկները իրեն դաշտը կ'աւրըշ-
տըկեն , բոլոր դաշտը քարայատակ ը-
նել տուեր է : — Տեսեր է որ վառա-
րանը այնչափ մօտ է իրեն որ գիմացը
նստած ատենը ոտուընները խիստ կը
տաքնան , քակել տուեր է վառարանն
ու աւելի հեռուն շինել տուեր է : —
Ուրիշ մը գլխուն տակը բարձի տեղ
հողէ պնակ մը դրեր է եղեր . տեսնե-
լով որ շատ կարծր է , մէջը յարդ լե-
ցուցեր է : — Խեղօք Ղաւթին տուած
խրատներուն կընմանին աս միամտու-
թիւնները :

Հանդանդը ճանչնալուն օգուտը :

() ՍՍՈՆԻ դուքսը որ մը նաւարանը
կ'երթայ . օրն ալ այնպիսի տօներէն
մէկն է եղեր որ ինքը իրաւունք ու-
նէր ան օրը մէկ դատապարտեալ մը
ազատելու : Բանի հոգւոյ որ հար-
ցուցեր է թէ քու յանցանքդ ինչ է ,
ամէնքն ալնայեր են որ իրենք զիրենք
սուտումուտ պատճառներով արդա-
րացընեն . միայն մէկը ելեր է շտկէ
շիտակ պատմեր է իր յանցանքը :
Ղուքսը մէկէն կը զուրցէ քովիննե-
րուն . « Հանէք վերուցէք շուտ մը
ատ չարագործը աս տեղէս . թէ որ քիչ
մը ատեն ալ աս անմեղներուն մէջ կե-
նայ՝ զամէնքը կ'աւրէ » :

Դպրոցի :

ԲԻԱՍ անունով յոյն փիլիսոփային
կը հարցընեն թէ ամենէն վտանգա-
ւոր ու վախնալու կենդանին ո՞րն է :
Պատասխան կուտայ թէ « Սայրենի
կենդանեաց մէջ բռնաւորն է : Ընտա-
նիներուն մէջ շողոքորթը » :